

пам'яток історії та культури (експозиції).

У зв'язку з роллю музеїв торкнемося питання про так звані віртуальні музеї. Сьогодні вони набувають все більшої популярності та розповсюдження і, безумовно, відіграють важливу роль в культурному житті. Однак при оцінці їх ролі і значенні варто мати на увазі, що віртуальний музей насправді не є музеєм у стислому розумінні цього слова, оскільки не оперує достовірними з ціннісної точки зору об'єктами – автентичними предметами певних епохи та культури в їх матеріальному бутті, а лише зображеннями (тобто знаками) останніх [5]. Перевага ж таких музеїв – в доступності. Не виходячи з дому, людина може ознайомитись з експонатами, котрі знаходяться в різних кінцях світу в різних музеях, а часом з ряду причин взагалі мають обмежений доступ. Особливо важливе значення ця обставина має відносно формування історичного контексту, в котрому сприймається об'єкт. Але це – саме ознайомлення, котре в реальних музеях грає лише допоміжну роль, пов'язану зі сприйняттям семантичної інформації. Сприйняття ж у віртуальному просторі інформації ціннісної (аксіологічної) істотно обмежене «нематеріальністю» її об'єкта. Останній в такому разі грає роль або проміжного інформаційного агента, або своєрідного сурогату автентичної пам'ятки.

Однак згадана інформаційна роль віртуального музею є надзвичайно важливою, оскільки сприяє більш широкій популяризації об'єктів культурної спадщини, без якої вони не можуть успішно здійснювати своєї основної соціальної функції.

Взагалі популяризація пам'яток історії та культури є неодмінною складовою заходів з їх використання. У зв'язку з цим слід також зазначити надзвичайно важливу роль засобів масової інформації. Публікації в друкованій пресі, передачі телебачення, сайти Інтернету попередньо ознайомлюють широку громадськість з існуванням тих чи інших об'єктів культурної спадщини, а, вміщуючи цікаву інформацію про них, заохочують до безпосереднього знайомства з цими пам'ятками в туристичних подорожах та відвіданнях музеїв. Тому сприяння популяризації культурної спадщини є обов'язком усіх, хто зацікавлений у її збереженні та використанні.

Посилання

1. Гриффен Л.А. Теоретические основания памятниковедения. – К., 2013. – 80 с.
2. Кепін Д.В. Експонування первісної техніки в музеях просто неба // Актуалізація науково-технічної спадщини в пам'яткоохоронній та музейній діяльності / Під заг. ред. Гриффена Л.О. – К., Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. – С. 41–61.
3. Лесик А.В. Охрана и рациональное использование памятников архитектуры. – Львов: Вища шк., 1987. – 128 с.
4. Охорона культурної спадщини. Нормативна база: Збірник документів (3-тє видання, доповнене, перероблене) (авт. – упор.: Пархоменко М.Т., Титова О.М., Рудика Н.М., Левада М.Є.) /

Українське товариство охорони культурної спадщини, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2010. – 580 с.

5. Писаревська Н.В. Реальність віртуальних музеїв // Актуалізація науково-технічної спадщини в пам'яткоохоронній та музейній діяльності / Під заг. ред. Гриффена Л.О. – К., Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. – С. 297–292.

6. Прибега Л.В. Основні завдання і напрями пам'яткоохоронної діяльності // Основи пам'яткознавства / Під заг. ред. Гриффена Л.О., Титової О.М. – К., Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012. – 380 с.

7. Титова О.М. Коротка характеристика пам'яток археології України // Праці Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Вип. 17. – К., 2010. – С. 276–277.

Гриффен Л.А., Титова Е.Н. Использование объектов культурного наследия

Рассмотрены теоретические и методические аспекты использования различных видов недвижимых объектов культурного наследия. Определено, что современное утилитарное использование памятника является важным условием его сохранения и проявления историко-культурной содержательности.

Ключевые слова: музеефикация, памятник, достопримечательность, памятниковедение, культурное наследие, реставрация.

Griffen L.O., Tytova O.M. The use of objects of cultural heritage

The theoretical and methodological aspects of the use of different types of immovable objects of cultural heritage are considered. It is indicated that the use of modern utilitarian monuments is an important condition of its preservation and manifestation of historical and cultural richness of content.

Key words: muzeyefikation, monument, sight, heritology, monumentology, cultural heritage, restoration.

30.03.2015 p.

УДК 725(477)

В.В. Вечерський

ПІДСУМКИ ВИВЧЕННЯ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Стаття присвячена підсумкам наукових досліджень архітектури України XVII – XVIII ст., здійснених протягом останнього століття. З'ясовано основні характеристики як архітектурного процесу, що відбувався в межах всієї території України, так і відповідних артефактів – об'єктів архітектурної та містобудівної спадщини.

Ключові слова: історія архітектури, архітектурна спадщина, доба Гетьманщини.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування історії вітчизняної архітектури та пам'яткознавства на сучасних методологічних засадах. Згідно з ними вивчаються всі явища і процеси відповідної доби в межах сучасної території держави, незалежно від етнічного, конфесійного чи

державного походження тих чи інших явищ, артефактів. Для українського пам'яткознавства й архітектурознавства ця теза, попри її за давниність, досі лишається дискусійною. Тому зараз необхідно чітко визначитися: «Усе, що збудовано на території України – це архітектура України; тож нам належить цю архітектурну спадщину вивчати, охороняти і включати в сучасний контекст українського життя». На цій zasadі базуються історико-архітектурні дослідження автора [1].

За останні десятиріччя українські реставратори здійснили науково-дослідні, проектно-вишукувальні та реставраційні роботи на численних пам'ятках архітектури й містобудування XVII–XVIII ст., виявили багато нових фактів та архітектурних особливостей, подали й обґрунтували нові атрибуції деяких пам'яток [2]. Все це вимагає теоретичного осмислення і узагальнення.

Проблематика цього дослідження пов'язана з темами досліджень з історії української архітектури й містобудування, які автор виконував з 1984 р. й дотепер [3]. Результати цих досліджень знайшли своє наукове використання в низці наших публікацій у провідних фахових [4] та науково-популярних виданнях [5], численних виступах на наукових конференціях, а також у практичних заходах з охорони архітектурної та містобудівної спадщини [6].

Наші дослідження архітектури доби Гетьманщини розширюють, доповнюють і конкретизують давніші напрацювання українського архітектурознавства, викладені в працях попередніх дослідників – Г. Павлуцького, І. Грабаря, Ф. Ернста, М. Макаренка, В. Щербаківського, В. Січинського, С. Таранушенка, М. Цапеленка, Г. Логвина, П. Юрченка, Д. Яблонського, С. Кілессо, а також колег – В. Ленченка, Л. Прибеги, Т. Кілессо, С. Юрченка [7] та інших.

Аналіз літератури, вивчення архівних матеріалів, а також узагальнення результатів натурних досліджень та аналітична робота з державними реєстрами (списками, переліками) пам'яток архітектури та містобудування приводять до висновку, що, незважаючи на 150-річну історію досліджень, архітектура України доби Гетьманщини вивчена недостатньо, в літературі розкрита далеко неповно, а іноді й хибно [8, 835–854].

Найважливішими досягненнями дотеперішнього етапу розвитку українського архітектурознавства у розглядуваній ділянці є:

- створення фактографічної бази історії української архітектури;
- усвідомлення й наукове доведення того, що в Україні безперервно, на засадах спадкоємності, розвивалася власна самотутня архітектура, пов'язана з європейською;
- з'ясування відмінності української архітектури від архітектур сусідніх народів (Росія, Польща та ін.) і неприйнятності періодизації етапів розвитку

цих архітектур та визначення їх стилістики для української архітектури;

- спроби дати аргументовані стильові дефініції;
- започаткування територіального принципу розгляду архітектурних явищ і творів [9, 193–243].

На сьогодні не до кінця з'ясованою науковою проблемою є формування архітектури в добу Гетьманщини в межах всієї України, а не тільки в Наддніпрянщині та на Лівобережжі. Тому нашою метою є виявлення невідомих раніше закономірностей щодо процесів становлення і розвитку архітектури на теренах України в цю добу, визначення характеру та основних особливостей цих процесів, ретельніше з'ясування регіональних відмінностей в архітектурі. І, що є цілком новим і принципово важливим, – дослідження європейського та євразійського контексту розвитку архітектури в тогочасній Україні.

Метою статті є узагальнення результатів досліджень історико-архітектурного процесу у добу Гетьманщини, у т. ч. уточнення етапів розвитку архітектури; виявлення регіональних особливостей; встановлення ролі і місця архітектурної спадщини доби Гетьманщини в подальшому розвитку української архітектури та урбаністики та у розвитку європейської архітектури.

Соціально-культурні зміни в Україні, що сталися внаслідок Національно-визвольної війни 1648–1654 рр., справили значний вплив на розвиток архітектури. Найвизначнішими суспільними досягненнями після Хмельниччини стали здобуття автономії та розширення української етнічної території на схід і південь з містобудівним освоєнням великих, дуже багатих і майже знелюднених теренів колишнього Дикого Поля – Слобідської України. Ці два потужні суспільні процеси стимулювали розвиток архітектури.

Основою розвитку архітектури стала спадщина попередніх часів (XVI – середини XVII ст.) у системі фортифікації, типології споруд та організації будівельної справи. Архітектурна спадщина Київської Русі, опосередкована литовсько-польською добою та збагачена надбаннями західноєвропейського Ренесансу, справила великий вплив на формування новітніх тенденцій.

Загалом архітектурна діяльність характеризується такими основними рисами:

- значним розвитком її в Наддніпрянщині, на Лівобережжі та Слобожанщині водночас із занепадом в інших регіонах; центром цієї діяльності став і лишався до кінця доби Київ;
- безпрецедентним, порівняно з попередніми епохами, розвитком мурованого будівництва;
- головною роллю замовника у визначенні архітектурної програми;
- частковим збереженням артільних методів професійної праці за повної юридичної й фінансової

відповідальності майстра – голови артілі;

- поєднанням в одній особі архітектора-художника й підприємця-підрядника, виробника й постачальника будівельних матеріалів;

- поступовим, протягом розглядуваного періоду, переходом від середньовічних методів професійної праці (за вказаними замовником зразками) до розроблення й апробації проектних креслеників і провадження згідно з ними будівельних робіт;

- значним зростанням наприкінці доби ролі індивідуальної архітектурної творчості – виходом на перший план у мурованому елітарному будівництві постаті дипломованого архітектора; формуванням сучасного розуміння професії архітектора.

Сьогодні, ретельніше вивчивши архітектурні пам'ятки доби, у тому числі й відкриті археологами в останнє десятиріччя, а особливо ті, що постали в часи гетьманування І. Мазепи, детальніше з'ясувавши типологічний та стилістичний розвиток архітектури XVII–XVIII ст., ми уточнюємо етапність розвитку архітектури за рахунок виділення Мазепинського етапу як епохи кристалізації національного архітектурного стилю й найвищих архітектурних здобутків. З огляду на це чотири етапи розвитку архітектури доби Гетьманщини мають такі хронологічні межі.

1. Ранній етап: 1648–1687 рр.
2. Мазепинський етап: 1687–1709 рр.
3. Етап стагнації: 1709–1750 рр.
4. Завершальний етап: 1750–1781 рр.

Архітектура України за доби Гетьманщини розвивалася у відповідному контексті. Він був визначений географічно й культурно, причому фундаментальну роль відігравали два чинники. Перший – це розташування нашої країни на великому євразійському геополітичному перехресті, де сходилися політичні й культурні впливи Османської та Священної Римської імперій, Польсько-Литовської Речі Посполитої і Московського царства, згодом – Російської імперії. По-друге, землі України, традиційно належачи до Православного світу, що стоїть на візантійській традиції, водночас межували з іншими ареалами великих світових релігій – латинським християнством (католицизмом) і протестантизмом на заході, ісламом на півдні. Всі ці державні та конфесійні утворення протягом XVI–XVIII ст. виробили й розвинули власну специфічну архітектуру, засновану, здебільшого, на спадщині Візантії та італійського Ренесансу. Ці сусідні архітектурні традиції більшою чи меншою мірою впливали на архітектурний процес в Україні.

В усіх європейських країнах архітектура у другій половині XVII – першій половині XVIII ст. розвивалася на основі спадщини італійського Ренесансу в рідні барокової стилістики. Окрім двох основних, загальноєвропейського масштабу,

напрямок бароко – класичного і динамічного – у різних країнах можна виділити національні відмінності стилю бароко, нерідко – досить яскраві, як в Австрії, Франції чи Росії. Причому в Московському царстві другої половини XVII ст. – початку XVIII ст. спостерігалися лише окремі риси барокової стилістики, які своєрідно «накладалися» на архітектурні структури автохтонного походження. У Росії суто барокова стилістика виразно проявляється найпізніше серед усіх європейських країн – лише з 30-х років XVIII ст. і є найкоротшою – не більше 40 років (до 1770-х рр.).

Характерною для доби Гетьманщини є значна інтенсивність містобудівних процесів у Наддніпрянщині, Слобожанщині й Північному Лівобережжі. На відміну від міст цих регіонів, у містобудуванні західних земель України в цю добу спостерігалися застійні явища й виразно переважали консервативні тенденції.

Результатом містобудівних процесів доби Гетьманщини стало формування розпланувально-просторового каркасу й основних рис середовища українських міст з притаманною їм семантичною повнотою, ієрархічністю композиції, гармонійним зв'язком з природним ландшафтом, естетичною виразністю. Просторовий устрій міст, сформований у цей період, значною мірою зумовив їхній розвиток у наступні сторіччя і нині становить невід'ємну складову національної містобудівної спадщини [10].

Життєво важливе значення в цю добу надавали фортифікаційним комплексам, які відігравали роль провідного містоформувального чинника. Упродовж розглядуваного періоду ці комплекси поступово, внаслідок ліквідації башт і збільшення масивності оборонних огорож, бастионів і рavelінів, позбуваються рис архітектурних домінант і акцентів. Натомість збільшується їх містобудівна роль як елементів, що членують і відмежовують структурні частини міського простору. Політичні зміни другої половини XVIII ст. призвели до поступового занепаду фортифікаційних комплексів і зникнення їх протягом наступних часів. Проте їхні сліди збереглися в розпланувальній та об'ємно-просторовій структурі більшості історичних населених місць України і зараз багато в чому визначають містобудівний устрій їх середмість [11, 12].

Для монастирських комплексів доби характерна концентричність забудови. Існувало два основні варіанти взаєморозташування основних функціональних зон – концентричний і послідовний. Католицькі та уніатські монастирі на західних землях і православні монастирі в інших регіонах розвивалися за власними традиціями, притаманними кожній конфесії. Розрізняються такі композиційні типи монастирів: католицьких – замкнений, компактний і блокований; православних

– павільйонний центричний і павільйонний лінійний (фронтальний); греко-католицьких (уніатських) – блокований і павільйонний лінійний (фронтальний). У цю добу помітно активізувалась роль монастирських комплексів в об'ємно-просторовій композиції поселень внаслідок появи нових архітектурних домінант.

У просторовому устроєві й розплануванні всіх комплексів розглядуваної доби – як фортифікаційних, так і монастирських – спостерігаються спільні особливості: опанування ландшафтних зон високої композиційної активності; домінуюча роль у забудові й ландшафті; ізоляція внутрішніх просторів від довкілля; чітка ієрархічна структура будівель і споруд; тенденція до регулярності в розплануванні й забудові.

Ця доба ознаменувалася розвитком розпланувальних та об'ємно-просторових структур споруд різних функціональних типів – житлових, громадських (сакральних, адміністративних, навчальних), оборонних, виробничих та ін. Проте провідним функціональним типом залишилися храми, які уособлювали найважливіші суспільні функції.

У православному церковному будівництві виділяються дві основні типологічні групи, які найбільше розвинулися саме в цю добу. Перша з них відроджує розпланувально-просторові структури мурованих храмів Княжої доби і виявляє впливи західного бароко. Ці храми відомі тільки в мурованому будівництві й не мають прототипів у дерев'яній церковній архітектурі. Вони тринавові, з трансептом, шестистовпні, хрестовокупольні, багатроверхі.

Друга типологічна група багатодільних храмів пов'язана з розвитком розпланувально-просторових композицій, традиційних для українського дерев'яного монументального будівництва ще з попередньої доби. Особливістю доби Гетьманщини стало те, що храми цієї типологічної групи набули значного розвитку й посіли домінуючі позиції як у мурованому, так і в дерев'яному будівництві. Їх можна розподілити на два підтипи: тридільний та хрещатий центричний.

У неправославній сакральній архітектурі розглядуваної доби панували тенденції ретроспективізму, особливо властиві іудейській сакральній архітектурі. Для католицького костельного будівництва характерна майже буквальна ретрансляція центральноєвропейських взірців. Таким чином католицьку й почасти уніатську сакральну архітектуру в Україні можна охарактеризувати як провінційне відгалуження католицько-європейської, без яскраво виявлених національних чи регіональних відмінностей і прикмет.

У цьому сенсі православна церковна архітектура доби Гетьманщини за своєю розпланувально-просторовою типологією різко відрізняється від католицької, оскільки є

оригінальним і саме українським внеском до скарбниці світової архітектури.

Окрім основних типів церковних будівель, які були наймасовішими й визначали картину архітектурного розвитку доби Гетьманщини, цій добі був властивий також значний розвиток маргінальних типів споруд та різноманітних типологічних контамінацій. Серед православних храмів до маргінальних типів належать безбанні зального типу, храми з контрапсидою, триконхові, тетраконхові, ротондальні, баштоподібні. До типологічних контамінацій належать будівлі, які у своїй структурі поєднують у різних комбінаціях основні розпланувально-просторові типи: хрестовокупольний тип з тридільним триверхим, або тридільний з триконховим тощо.

Маргінальні типи сакральних будівель, як і значно поширеніші хрестовокупольні, пов'язують українську архітектуру з загальноєвропейською, причому як греко-православної, так і римокатолицької культурних сфер. Маргінальні типи храмів та типологічні контамінації відіграли велику роль у розвитку архітектури. Архітектурна думка активно переопрацьовувала усталені маргінальні типи, достосовуючи їх до традицій місцевого зодчества. Водночас на типологічних контамінаціях зосереджувались новаторські пошуки у сферах типології, конструкцій, тектоніки й нової образності. Проте ці пошуки не знайшли розвитку і продовження у наступній добі у зв'язку із заборонаю, яку російська імперська влада наклала на українську національну архітектуру.

Новації в конструктивно-технічних особливостях зведення будівель і споруд розглядуваної доби були спричинені розвитком їхніх розпланувальних й об'ємно-просторових структур. Це суттєво вплинуло на архітектурно-пластичні вирішення, для яких характерні наступні особливості: переважання об'ємних композицій над фронтально-площинними; центричність та ієрархічність форм; поєднання мальовничості силуетів і форм з регулярністю розпланувальної побудови, що забезпечує логічність архітектурної форми і ясність її візуального сприйняття; тектоніка на основі неканонічно (декоративно і символічно) трактованого ордеру; вживання однакових пластичних засобів для будівель усіх функціональних типів.

У стильовому відношенні в архітектурі України розглядуваної доби чітко розрізняються два напрями: місцеве відгалуження бароко в західних регіонах; розвиток суттєво відмінної від бароко стилістики в Наддніпрянщині, на Лівобережжі й Слобожанщині. Стиль архітектури цього періоду, який звично називають «українським бароко», має глибокі відмінності від європейського бароко. Попри проникнення барокової стилістики і навіть рококо (під кінець доби), українська архітектура

розвивала власні засади як у типології, так і в архітектурно-пластичних вирішеннях. Тому архітектура цього періоду демонструє своєрідний, глибоко національний синтез в умовах хронологічної ретардації обох європейських стилів (ренесансу та бароко) на українських теренах.

Архітектурна спадщина в регіонах України розподілена дуже нерівномірно, що відображає реальну нерівномірність процесів розвитку архітектури. Найбільше об'єктів зосереджено в Середній Наддніпрянщині, Північному Лівобережжі та в Галичині, а найменше – на Півдні України [12].

Різкі відмінності в містобудуванні Заходу і Сходу України спостерігаються протягом усього періоду Гетьманщини. Головною відмінністю містобудування східної України в цю добу від містобудування Правобережжя і Західної України є відсутність так званих магдебурзьких регулярних розпланувальних структур центрів міст. У той же час на Півдні України найвизначнішою містобудівною новацією стали регулярні міста-фортеці другої половини XVIII ст., покликані до життя російською експансією в Північне Причорномор'я. Ці міста-фортеці продовжили ренесансну традицію «ідеальних міст», поширену в XVI–XVII ст. у Західній Україні. Під кінець доби геополітичні зміни призвели до певної уніфікації розпланувально-просторового устрою містобудівних утворень.

У народній монументальній, передусім церковній, архітектурі регіональні відмінності дуже яскраві й виразні, і зростають вони під кінець періоду. Та незважаючи на це, риси спільності в цих регіональних школах є суттєвішими, ніж відмінності, особливо у сфері типології. Це засвідчує єдність української архітектури в межах усієї української етнічної території. На Наддніпрянщині, Лівобережжі й Слобожанщині народна архітектура визначальною мірою впливала на формування регіональної специфіки мурованої елітарної архітектури. На відміну від цих регіонів, на Правобережжі і в Західній Україні елітарна мурована архітектура, пов'язана з католицьким культурним оточенням, була більш космополітичною і уніфікованою.

Ми розглядаємо архітектуру України як самостійне явище, а не як похідну від архітектури Московського царства, Російської імперії чи маргінальне явище центральноєвропейського архітектурного процесу, як це мало місце в працях низки попередніх дослідників. Доведений нами високий рівень самодостатності української архітектури на основі розвитку і трансформації автохтонних традицій та вибіркового засвоєння досвіду інших культур дозволяє зробити висновок про те, що українська архітектура розглядуваної доби не була провінційним відгалуженням ані польської, ані російської чи якоїсь іншої архітектури.

Ми переглянули наявні в науці некоректні погляди й уявлення щодо архітектури цієї доби, зокрема визначення панівної стилістики архітектури як барокової. Доведено існування двох стильових течій – суто барокової, західного походження, і ренесансно-барокового синтезу, що став наслідком розвитку автохтонних архітектурних традицій. При цьому показано, що тогочасні ренесансні тенденції мають в основі не тільки впливи італійського (австрійського, німецького, польського, литовського) ренесансу, а й відродження «своєї античності» – спадщини архітектури Київської Русі.

З'ясовано регіональну нерівномірність розвитку архітектури в розглядувану добу, доведено наявність єдиного регіону найінтенсивнішого розвитку архітектури й містобудування на початковому етапі розглядуваного періоду (Лівобережна Україна включно зі Слобожанщиною) з центром у Києві і появу кількох таких регіонів і центрів (Львів) під кінець періоду, що засвідчує територіальне вирівнювання інтенсивності архітектурного процесу.

В архітектурних пам'ятках доби Гетьманщини яскраво відбився мистецький геній українського народу. Засвоєння європейської художньої спадщини й подальший розвиток автохтонних об'ємно-просторових композицій дали змогу синтезувати неповторний національний стиль, який став вагомим внеском України у скарбницю світового зодчества.

Посилання

1. Вечерський В.В. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини. Формування, дослідження, охорона. – К.: Головкивархітектура, 2001. – 350 с.
2. 3 історії української реставрації. – К.: Українознавство, 1996. – 276 с.
3. Перелік дослідницьких праць див.: Віктор Вечерський: Біобібліографічний покажчик. Графіка / Відп. за вип. Сердюк О.М. – К.: «АртЕк», 2008. – 168 с.
4. Вечерський В.В. До питання про національний стиль в архітектурі України XVII–XVIII ст. // Архітектурна спадщина України. – Вип. 1. – К.: Українознавство, 1994. – С. 102-113.
5. Вечерський В.В. Гетьманські столиці України. – К.: Наш час, 2008. – 320 с.
6. Історико-містобудівні дослідження: Суми, Миргород, Корець / За ред. Вечерського В.В.; Відп. за вип. Звіряка А.І. – К.: Фенікс, 2013. – 334 с.
7. Про це докладніше див.: Вечерський В.В. Історіографія архітектури й містобудування доби Гетьманщини // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т. ССХІ. – Праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів: НТШ, 2001. – С. 18–53.
8. Історія української культури: У 5 т. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. – К.: Наукова думка, 2003. – 1246 с.
9. Історія української архітектури / Асеев Ю. та ін.; За ред. Тимофійенка В. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.
10. Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДТІАМ, 2003. – 560 с.
11. Міжнародна конференція з проблем охорони фортифікаційних споруд в Україні: Матеріали. – Кам'янець-

Подільський, 1993. – 48 с.

12. Державний реєстр національного культурного надбання (пам'ятки містобудування і архітектури України) / М. Кучерук та ін. // Пам'ятки України: історія та культура. – 1999. – № 2–3. – С. 1.

Вечерский В.В. Итоги изучения архитектуры Украины периода Гетманщины

Статья посвящена итогам научных исследований архитектуры Украины XVII–XVIII вв., которые проводились на протяжении последнего столетия. Выявлены основные характеристики как архитектурного процесса, происходившего на всей территории Украины, так и соответствующих артефактов – объектов архитектурного и градостроительного наследия.

Ключевые слова: история архитектуры, архитектурное наследие, период Гетманщины.

Vechersky V.V. Results of the study of Architecture of Ukraine of Hetmanate period

Article is devoted to the results of the study of Architecture of Ukraine of XVII–XVIII centuries, conducted over the last century. Find out the main characteristics of both the architectural process, which took place on the territory of Ukraine and the relevant artefacts – objects of architectural and urban heritage.

Key words: history of Architecture, architectural heritage, Hetmanate period.

06.02.2015 р.

УДК 94(477):(093.2) А. Квасов

С.Б. Юрченко

**КІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
АНДРІЯ КВАСОВА У ГЛУХОВІ**

В статті йдеться про нововиявлене креслення Андрія Квасова.

Ключові слова: архітектура Гетьманщини, Андрій Квасов, українське бароко.

Андрій Квасов як творча особистість відіграв важливу роль у формуванні архітектурного обличчя Сіверщини середини – другої половини XVIII ст. Прикметною особливістю його споруд є ознаки раннього класицизму, що на той час саме почав зароджуватися в українській архітектурі, тому без перебільшення творчість зодчого носить переламний характер та є перехідною ланкою від бароко до стилістичних форм початку XIX ст.

Перші роботи Квасова пов'язані із меценатською діяльністю родини Розумовських і датуються 1740-ми – 1750-ми роками. Це, перш за все, храми в Козельці та Лемешах [1, 98, 106], не збережений палац у Розумах (зараз – с. Олексіївщина) [5, 574]. До його творчого доробку можна також віднести деякі будівлі, що зведені у Покорщині на околиці Козельця – садибний будинок Дараганів та верхній ярус кам'яниці.

Після скасування гетьманства в Україні головною урядовою установою стає Малоросійська колегія. У новому контракті, що був укладений із А. Квасовим 1765 р., йдеться про те, що зодчий хотів би залишитися працювати ще на 6 років при «одних казенних строениях» [2, 151]. Починаючи з цієї дати, основним куратором всіх державних будівельних робіт і, очевидно, також їх ініціатором стає Петро Румянцев – президент Малоросійської колегії. Вірогідно, що саме за його розпорядженням приступили до добудови Троїцького собору у Глухові, що почав зводитися при гетьмані Скоропадському у 1720 р. – цим роком датується контракт із майстром на будівництво [3, 277].

В. Пуцко вперше підтвердив архівними документами авторство Квасова на останньому етапі будівництва собору. У своїй ґрунтовній статті дослідник проаналізував хід будівельних робіт у першій половині XVIII ст. до появи А. Квасова і прийшов до висновку, що роботи не вийшли за межі початкової стадії [4, 123]. Наведена ним цитата свідчить, що у 1741 р. церква була вимурована на висоту близько 6 м. Перші пропозиції Квасова, що включали в себе розділення храму склепіннями на два поверхи, були відхилені, наприкінці статті наведено опис пропонованого завершення – із дзвіницею над західним фасадом. Проте, на думку дослідника, від неї відмовилися та збудували окремо від собору. Зазначимо, що наведені дані датуються 1765 р. Нещодавно віднайдені документи дозволяють пролити світло на подальший хід робіт та детальніше уявити собі остаточний задум архітектора, що був, треба думати, погоджений Малоросійською колегією та Румянцевим.

З тексту документів видно, що кураторами будівництва перед Квасовим були значковий товариш Приблуда та військовий товариш Ключенко. Фінансування велось Малоросійською колегією; нею, зокрема, у 1764 р. виділено на ведення робіт 1416 руб., але були також і порівняно незначні надходження від окремих осіб. Протягом 1765 р. виділені кошти спрямували на виконання передусім підготовчих робіт. У цей період було закуплено деревину та встановлено нові риштування, реманент для робітників, дошки для влаштування верхніх склепінь, винайнято робітникам помешкання. Майстрові Коцаренку, який керував роботами та помер, та підмайстру Петнецькому (П'ятницькому – ?), котрий змінив його, виплачено 607 руб. Частина коштів сплачено за солому, якою покрили церкву на зиму, певні суми – ковалеві за виготовлення металевих виробів, необхідних для будівництва. Була оплачена праця перевізників та підсобників. Тоді ж збудували цегельню, виплатили певні суми на робітників, котрі виготовляли цеглу, та підсобників, котрі її перевозили до церкви, влаштували майстерню для випалювання вапна,